

ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Ю.А. Дорохіна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»*

Постановка проблеми. Процес розбудови України як правової держави безпосередньо пов'язаний із дотриманням та належною реалізацією гарантованих Конституцією України прав і свобод людини та громадянина, до яких належить право власності. Захист власності повинен забезпечувати економічний розвиток країни та сприяти зростанню соціального рівня громадян країни.

Склад злочину – це юридична конструкція, що являє собою систему об'єктивних і суб'єктивних ознак, які визначені у Кримінальному кодексі; вони повинні бути вичерпними, необхідними та достатніми і в сукупності визначати суспільно небезпечне діяння – злочин. Законодавець включає до складу злочину найбільш суттєві ознаки, що визначають вид злочину і його суспільну небезпеку.

Поняття складу злочину проти власності традиційно включає чотири ознаки (елементи): об'єкт злочину; об'єктивну сторону злочину; суб'єкт злочину; суб'єктивну сторону злочину.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слід зазначити, що наше дослідження ґрунтується на працях П.П. Андрушка, М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, О.І. Бойцова, О.О. Дудорова, В.К. Матвійчука, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, Г.В. Тимейка, В.В. Хилюти та ін.

Юридичний аналіз злочинів проти власності є **метою статті**.

Основні результати дослідження. Проблема об'єкта злочинів проти власності вже багато років залишається найбільш дискусійною у наукових колах.

Кримінально-правовий захист власності – одна з конституційних гарантій права власності. Стаття 13 Конституції України проголошує рівність усіх суб'єктів права власності перед законом і забезпечення захисту їх прав державою. У чинному КК України відповідальність за злочини проти власності закріплено в Розділі VI «Злочини проти власності» Особливої частини (ст. 185–191). Таким чином, об'єкт відповідної групи злочинів пов'язують з власністю [1, с. 59-60]. Аналіз проведених російськими науковцями досліджень правових підстав власності і кримінально-правових засобів її охорони дозволяє зробити висновки про те, що в теорії і практиці кримінального права

є сталими знання про власність, під якою розуміють не природну даність, а соціальний конструкт [2, с. 20]. Не викликає сумніву, що власність породжена суспільством, а тому не оспорується той факт, що приматом відносин власності є суспільні відносини.

У сучасній теорії права власність традиційно розглядається з соціальної, економічної та юридичної точок зору [3, с. 200]. Керуючись досвідом зазначених підходів, представники кримінального права за аналогією із загальною теорією права власність розглядають переважно з економічного та юридичного боків. Знаходячи оптимальне співвідношення економічної і юридичної складових власності, правознавці проігнорували те, що жодна з цих галузей знання не брала на себе зобов'язань щодо пошуку цілісного уявлення про власність. У кожній з них поняття «власність» має свій чітко окреслений цільовий характер. Абсолютизація економічної і юридичної концепцій, так само як і ідеї про їх діалектичне змішення, призвели до такого стану теорії кримінального права, де інститут власності не має чітко вираженого положення і певного визначення.

У той же час, як свідчать проведені дослідження [4], відмічені положення є знаннями про власність, які не здатні зняти різноманіття її інтерпретацій, визначити місце власності в системі дефініцій кримінального права. Заявлених знань недостатньо для того, щоб визначити родовий, видовий або безпосередній статус власності. Їх недостатньо і для пояснення зв'язку власності з суб'єктами кримінального права – особою, суспільством і державою, з їх вічними цінностями – життям і свободою.

Зазначене, здавалося б, має підстави для відповіді на питання про те, що кримінальному праву необхідно знати кого оберігати і кого брати під свою опіку у відносинах власності, і на їх основі обґрунтувати причини, з яких звичні повноваження власника, з одного боку, широко вживаються у кримінально-правовій доктрині, а, з іншого боку, залишаються такими, які не задіяні кримінальним законодавством та практикою. Керуючись наявними знаннями, дослідники не мають можливості оцінювати здатність кримінального закону правильно коректувати відносини власності, які складаються у соціумі, виводити їх з галузі іманентного в сферу належного, справедливого.

У світлі антропологічного сенсу власності стає зрозумілим, що адаптоване кримінальним правом уявлення про власність протиречить її онтологічним основам. Безуспішні зусилля теоретиків кримінального права, що відстоюють правду вчорашнього дня, є підставою для пошуку іншого, не римського, філософсько-правового [5] і економічного [6] досвіду, для розв'язання проблем, які склалися.

Вважаємо, що досвід філософії щодо власності недооцінюється кримінальним правом. Разом з тим він може слугувати підставою та засобом подолання зазначених вище суперечностей.

Об'єктом кримінально-правового регулювання є система відносин «індивід-власність-суспільство». Природа цих відносин не дозволяє кримінальному праву надавати пріоритет як індивідові, так і суспільству, а вченим – наголошувати на тому, що правоздатність держави у відносинах власності

необмежена [7]. Порушення паритету між індивідом і суспільством деформує відносини власності, призводить до появи квазивласності. Власність стає для індивіда голою, незабезпеченою, а для суспільства – абстрактною конструкцією. Той самий процес призводить до такого стану кримінального права [8], коли воно допускає суспільне беззладдя або індивідуальне свавілля [9].

На відміну від римського права вітчизняна філософія власності стверджує, що власність не вигадана довільно і не є винаходом суспільства. Її онтологічні підстави приховані у конкретній особі. Їй від природи належать індивідуальне тіло й індивідуальний інстинкт самозбереження, духовна самостійність і творча самодіяльність. Вони є її першою й особистою власністю, генеруючи яку людина виробляє вторинну, предметну власність, так звану речову власність. Індивід як суб'єкт своєї волі й свободи, а в цілому – права, інвестує своє життя в життя зовнішніх речей.

Вітчизняне кримінальне право наведені підстави виникнення власності ще не сприйняло, незважаючи на те, що саме вони пояснюють необхідність кримінально-правової охорони власності. Власність виступає ідеальним продовженням людини в речах, і тому посягання на власність характеризується високою суспільною небезпекою. Розкрадання власності призводить не лише до вилучення майна громадян і суспільства, але й до відчуження їх волі, свободи і автономії, права на дієздатність [10].

Протилежний погляд на власність призводить до ототожнення її з майном, яке само по собі поза особою, суспільством і державою не існує, а для кримінального права не має ціннісного значення. Лише завдяки зусиллям людини матерія стає річчю, а в суб'єктів права вона перетворюється на майно. У цих відносинах річ набуває свого значення, сенсу і змісту, дістає цінової характеристики.

Досліджуючи об'єктивну сторону складу злочину проти власності, в першу чергу необхідно надати поняття та з'ясувати зміст об'єктивної сторони злочинів проти власності.

У науці вітчизняного кримінального права домінує точка зору про те, що об'єктивна сторона складу злочину – це зовнішня сторона діяння, яка виражається у вчиненні передбаченого законом діяння (дії чи бездіяльності), що заподіює чи створює загрозу заподіяння шкоди об'єкту злочину.

Об'єктивна сторона має вирішальне значення для кваліфікації злочинів проти власності. Досліджуючи розвиток поняття об'єктивної сторони злочинів проти власності, в першу чергу необхідно виокремити поняття об'єктивної сторони складу злочину у теорії кримінального права. Це пояснюється наступними обставинами: по-перше, не може бути визнано злочином те, що не має зовнішнього вираження, отже, склад будь-якого злочину включає зовнішні ознаки діяння; по-друге, зовнішні ознаки залишають, як правило, сліди у матеріальному світі, внаслідок чого стає можливою відносно точне відновлення «картини злочину» і доказування факту його вчинення; по-третє, зовнішні ознаки є найбільш надійним критерієм вираження внутрішніх ознак (суб'єктивної сторони) через органічну єдність перших і других й об'єктивній неможливості безпосереднього сприйняття психічних явищ, тобто за допомо-

гою об'єктивних ознак виявляються суб'єктивні; по-четверте, у зовнішніх ознаках злочину зосереджено те, що відноситься до шкідливості і небезпеки злочину (збиток, шкода тощо), без чого вчинення злочину неможливо.

Цілком очевидно, що під час встановлення факту злочину проти власності його об'єктивна (зовнішня) сторона має визначатися по відношенню до свідомості конкретного суб'єкта злочину, і тільки до нього, а не до свідомості взагалі, як це робиться у філософському аналізі. Під час аналізу та оцінки протиправного діяння, з ознаками злочину слід співвідносити відповідну поведінку конкретної особи – суб'єкта злочину. Тому межа, що визначає об'єктивне, пролягає на зовнішніх контурах свідомості саме цієї особи, а не когось іншого. Це означає, що в ланцюжок об'єктивних ознак злочину може бути вплетене і те, що в загальному сенсі до об'єктивного не відноситься, а саме свідомість інших людей, які з тих, чи інших причин (за кримінальним законом) не притягаються до відповідальності, або хоча і притягаються – але за інший злочин, об'єктивна сторона якого буде встановлюватися вже відносно до їхньої свідомості.

Отже, на нашу думку, логічним буде визначення поняття об'єктивної сторони складу злочину проти власності, яке у повному обсязі зможе відображати її реальний зміст, а саме: об'єктивна сторона злочину проти власності – це система передбачених кримінальним законом зовнішніх ознак, які характеризують зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння, що посягає на об'єкти кримінально-правової охорони, а також характеризують зовнішню сторону посягання особи на суспільні відносини та є предметом її суб'єктивної оцінки.

Зовнішня сторона злочинів проти власності дуже складна, має багатоаспектний характер, що безумовно впливає на застосування норм і законотворчу діяльність. З теоретичної точки зору вивчення об'єктивної сторони складу злочину проти власності важливо у сучасних умовах, зокрема, тому що за останні роки в цій сфері з'явилося багато нових питань і намітилось трансформування деяких традиційних уявлень, які необхідні для подальшого розвитку науки і вдосконалення судової і слідчої практики. Об'єктивну сторону складу злочину утворюють ті передбачені кримінальним законом ознаки, які характеризують зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння. Ці ознаки можуть бути як обов'язковими, так і факультативними. В тих випадках, коли вказівка на ознаку об'єктивної сторони складу злочину введена в закон, то вона потребує спеціального вивчення, оскільки це має значення для кваліфікації злочину.

Обов'язковими (необхідними) ознаками об'єктивної сторони як елемента складу злочину є: діяння (дію чи бездіяльність), суспільне небезпечні наслідки і причинний зв'язок. Тому у злочинах проти власності має бути встановлений причинний зв'язок між дією (бездіяльністю) і суспільне небезпечним наслідком, що настав.

Не можна стверджувати, що одна з ознак складу злочину є головною, тому що без будь-якої з ознак про притягнення до кримінальної відповідальності не варто й говорити. Тому особливо актуального значення набуває вста-

новлення всіх обов'язкових елементів складу злочину з тим, щоб будь-яке суспільно небезпечне діяння проти власності, яке передбачене Кримінальним кодексом України, було повною мірою відображено у відповідних процесуальних документах, а особу, яка його вчинила, було покарано.

Грунтуючись на проведеному дослідженні, ми можемо зазначити, що об'єктивна сторона злочинів проти власності полягає у: 1) викраденні (ст.185-188); 2) привласненні (ст.191); 3) розтраті (ст.191); 4) вимаганні майна (ст. 189); 5) заволодінні майном шляхом шахрайства (ст.190); 6) заволодінні шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем (ст.191); 7) вчинення інших дій, спрямованих на порушення права власності (ст.192-198).

За способом вчинення, предметом злочину та іншими об'єктивними ознаками ці злочини поділяють на три групи [11]: 1) діяння, які характеризуються протиправним корисливим оберненням на свою користь чи користь інших осіб чужого майна, яке заподіює пряму шкоду власникові і здійснюється, як правило, проти волі власника: крадіжка (ст.185, 188); грабіж (ст.186, 188); розбій (ст.187); вимагання (ст.189); шахрайство (ст. 190); привласнення чи розтрата чужого майна, яке було ввірено особі чи перебувало в її віданні (ч.1 ст.191); привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ч.2 ст.191); 2) діяння, які характеризуються протиправним корисливим заподіянням шкоди власникові без обернення на свою користь чи користь інших осіб чужого майна (без заподіяння прямих збитків власникові) або з оберненням на свою користь майна, яке не є чужим (є нічийним): заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст.192); привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилось у неї (ст.193); придбання, отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного злочинним шляхом (ст.198); 3) некорисливі посягання на власність, пов'язані із заподіянням майнової шкоди власникові іншим чином: умисне знищення або пошкодження майна (ст.194); погроза знищення майна (ст.195); порушення обов'язків щодо охорони майна (ст.197).

Об'єктивна сторона злочинів проти власності характеризується діями – активною поведінкою. За винятком шахрайства та заподіяння майнової шкоди без ознак розкрадання, яке може бути виконано як шляхом дії, так і бездіяльності. Основна маса складів злочинів проти власності за конструкцією є матеріальними. На нашу думку, об'єктивна сторона злочинів проти власності складається з таких обов'язкових ознак як: 1) суспільно небезпечне (злочинне) діяння; 2) суспільно небезпечні (злочинні) наслідки у вигляді майнової (інколи фізичної) шкоди; 3) причинно-наслідковим зв'язком між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечними наслідками. Досліджувальні злочини визнаються закінченими в момент настання суспільно небезпечних наслідків (за винятком розбою, вимагання та викрадення транспортного засобу або маломірного водного судна). Особливістю конструкції названих складів є їх характер – формальний або усічений. Для визнання їх закінченими не потрібно настання суспільно небезпечних наслідків.

Проблема суб'єктів злочинів і виконавців злочинів проти власності отримала певну теоретичну розробку в юридичній літературі [12; 13]. Суб'єкт злочину – це не абстрактне юридичне поняття, яке існує поза часом і простором, а особа, яка живе в суспільстві і вчиняє суспільно-небезпечні протиправні дії.

Традиційно суб'єктом кримінального права визнає фізичну, осудну особу, яка досягла до моменту вчинення злочину віку, з якого може настати кримінальна відповідальність [14, с. 142-157]. Відсутність будь-якої з цих ознак виключає склад злочинного діяння і застосування покарання. Ці вимоги стосуються також і злочинів проти власності. Така значимість суб'єкта досліджуваних злочинів потребує значної уваги до його аналізу і, зокрема, до класифікації суб'єктів.

Як відомо, в юридичній літературі існують різні погляди на класифікацію суб'єктів злочину. М.С. Таганцев писав: «в юридичному розумінні фізична особа може бути суб'єктом злочину, коли вона характеризується сукупністю біологічних ознак, які визначають її осудність чи неосудність» [15, с. 78].

Деякі науковці розглядали як суб'єкта злочину фізичну, осудну особу, яка досягла певного віку. С.В. Бородін, зазначає: «суб'єктом злочину може бути не будь-яка особа, а тільки та, яка відповідно до кримінального закону характеризується певними ознаками. До них відносяться встановлені законом вік, при досягненні якого можлива кримінальна відповідальність і осудність» [16, с. 67].

Дехто визначає суб'єктом злочину особу, яка вчинила умисне чи необережне суспільно небезпечне діяння, передбачене кримінальним законом, яка досягла встановленого віку, осудна, а в окремих випадках наділена спеціальними ознаками, які зазначені у відповідній нормі [17, с. 69]. З цього визначення можна побачити, що воно містить ознаки суб'єктивної сторони складу злочину і до кола суб'єктів злочину включається виключно фізична особа.

Традиційно в теорії кримінального права суб'єкти злочинів також класифікуються на загальний і спеціальний. На нашу думку, така класифікація суб'єктів злочину, їх тлумачення в науці кримінального права та судовій практиці не може надати допомоги правоохоронним органам у справі боротьби зі злочинними проявами. Зазначене, викликає необхідність більш поглибленого дослідження класифікації суб'єкта злочину і, зокрема, суб'єкта злочину проти власності. Втім, більш детально на розкритті саме цих питань ми зупинимось в окремих роботах, зазначивши, що вищезазначений підхід лише в загальних рисах відображає соціальний і правовий статус суб'єкта цих злочинів.

Ми вважаємо, що теоретичне вирішення питання про суб'єкт злочину, який посягає своїм діянням на власність, повинно насамперед служити практиці боротьби із злочинністю. Розробки в науці кримінального права можуть бути сприйняті практикою лише в тому випадку, якщо достатньою мірою конкретизовані і базуються на реальних умовах життя суспільства.

Крім зазначених загальнотеоретичних проблем, актуальним є питання кримінальної відповідальності юридичних осіб. Ця проблема активно дискутується в науковій літературі. Деякі науковці наполягають на позитивному вирішенні цього питання [18]. Дехто вказує на недоцільність введення в

Україні інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб [19; 20; 21], наголошуючи, що у вітчизняній кримінально-правовій доктрині є усталеним визначення поняття вини як психічного ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності та її наслідків.

На нашу думку, популярність ідеї кримінальної відповідальності юридичних осіб обумовлена насамперед суспільною шкодою, що завдається їх протиправною діяльністю економіці, працюючим громадянам, суспільній безпеці, міжнародному правопорядку тощо. І ця діяльність не обмежується лише діями керівників організацій (посадових осіб) – вона утілюється також в поведінці рядових працівників. Як свідчить практика цивільно-правові санкції в цьому випадку є недостатньо суворі та не відображають ступінь суспільної небезпеки вчиненого. Актуальність даного питання полягає й у його суперечливому висвітленні у науковій вітчизняній та зарубіжній літературі, а також у різних підходах законодавців різних країн до регламентації кримінальної відповідальності юридичних осіб.

Кримінальне право України не має спеціальної заборони щодо визнання юридичних осіб суб'єктами злочину. Але зі змісту багатьох статей КК України 2001 р. стає зрозуміло, що суб'єктом злочину може бути лише фізична особа. За діяння, які вчинені від імені юридичних осіб у випадку, якщо в них міститься склад злочину, відповідальність несуть фізичні особи, винні у вчиненні злочину. Ігнорування зазначених принципів спостерігалось в колишньому СРСР (а відповідно й Україні), коли вона та інші держави антигітлерівської коаліції підписали Статут Міжнародного військового трибуналу. На підставі цього Статуту Міжнародний військовий трибунал, розглядав справи про злочинні організації – гітлерівські партії, імперського кабінету, генерального штабу і верховного командування німецьких збройних сил. Усі вони (за винятком генерального штабу і верховного командування) були визнані злочинними організаціями, що давало можливість судам, при вирішенні конкретних справ оцінювати роль кожної з осіб, які до них входили [22, с. 198-199].

Однією з найгостріших проблем, що постають перед сучасною наукою кримінального права України, є розробка підстав та умов покладення заходів кримінальної відповідальності на юридичних осіб у зв'язку зі вчиненням злочинів уповноваженими ними суб'єктами в інтересах цих осіб. Слід зазначити, що юридична особа не може визнаватися суб'єктом злочину, адже це не відповідає основним засадам кримінального права України, зокрема положенню ч. 1 ст. 18 КК України «Суб'єкт злочину», де зазначено, що суб'єктом злочину є фізична особа. Але у той же час слід розрізняти поняття «суб'єкт злочину» та «суб'єкт кримінальної відповідальності». Традиційно вважається, що юридичні особи не можуть підлягати кримінальній відповідальності через складність або навіть неможливість визначення вини такої особи у вчиненні кримінального правопорушення. Також кримінальна відповідальність юридичних осіб не відповідає принципу особистої винної відповідальності і принципу індивідуалізації юридичної відповідальності і покарання [18, с. 8].

Продовжуючи тему досвіду щодо притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності актами міжнародного права, слід зазначити, що

першими актами міжнародного рівня, які фактично створили прецедент застосування кримінального закону до колективних суб'єктів є рішення Міжнародного трибуналу, який у ході Нюрнберзького процесу над нацистськими злочинцями визнав, що держава та її організації можуть бути суб'єктами міжнародних злочинів.

Крім того, у 1978 р. Європейський комітет з проблем злочинності Ради Європи рекомендував визнавати юридичних осіб відповідальними за екологічні злочини, у 1985 р. ця рекомендація була підтверджена Сьомим Конгресом ООН з попередження злочинності та поводження з правопорушниками, а в 2000 р. у Конвенції ООН проти транснаціональної злочинності були визначені нові підходи в боротьбі з організованою злочинністю, де прямо рекомендується країнам-учасникам (серед яких є й Україна) введення кримінальної відповідальності юридичних осіб за певні злочинні діяння [18, с. 11]. Таким чином, питання притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності набуло значного поширення на міжнародному рівні та в законодавстві окремих держав.

Зазначене вище дає підстави для того, щоб вважати доцільним впровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб і за злочини проти власності. Так, проаналізувавши чинне кримінальне законодавство, можна побачити, що існує певна кількість злочинів, щодо яких можна закріпити відповідальність юридичних осіб (ст. 191-198 КК України).

Інститут визнання юридичної особи суб'єктом кримінальної відповідальності є досить складним та викликає чимало протиріч зі сторони науковців. На нашу думку, впровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб є доцільним, адже це сприятиме подоланню тих прогалин, які існують у чинному кримінальному законодавстві.

Слід зауважити, що всі доводи авторів щодо недоцільності кримінальної відповідальності юридичних осіб непереконаливі і не спираються на достатню емпіричну, законодавчу бази, а також ґрунтовні дослідження попередників. Деякі ж проблеми потребують ґрунтовного доопрацювання і сприятимуть введенню такого інституту в кримінальному законодавстві України. Крім того, особистої відповідальності може і повинен співіснувати з іншим принципом — відповідальності юридичних осіб, там, де цього вимагає життя.

Законодавство про кримінальну відповідальність вимагає постійного уточнення та вдосконалення на сучасному етапі розвитку нашого суспільства та держави з метою забезпечення адекватності норм кримінального права демократичному розвитку суспільних відносин.

Для того, щоб на законодавчому рівні врахувати розглянуту теорію, варто повністю перебудувати концепцію українського кримінального права (зокрема, загальне вчення про злочини проти власності, про принципи суб'єктивного зобов'язання тощо).

На нашу думку, суб'єктом злочину проти власності слід вважати як фізичну, так і юридичну особу, яка вчинила заборонене кримінальним законодавством діяння.

Обов'язковою складовою складу злочину проти власності є його суб'єктивна сторона. У теорії кримінального права її визначають зазвичай як внутрішню сторону загально небезпечного посягання.

Прийнятий у кримінальному праві поділ ознак злочину на внутрішні та зовнішні продиктований, у першу чергу практичними, утилітарними міркуваннями, а не моментом виявлення «сутності – несутності» діяння [23, с. 6]. Хоча питання про сутність досліджуваного явища в будь-якій науці (і кримінальне право не є виключенням) ніколи не знімається. Виокремлення зовнішнього та внутрішнього пов'язано, головним чином, із необхідністю впорядковувати процес кваліфікації злочину в найбільш логічну послідовність дій. Злочин розглядається із внутрішнього боку, особливо з точки зору спричинених ним наслідків. Останні й слугують, як правило, безперечним доказом його вчинення. Звідси і виникає необхідність у з'ясуванні на первинному етапі аналізу складу злочину саме його внутрішніх, суб'єктивних ознак.

Суб'єктивну сторону злочину зазвичай визначають як психичну діяльність, безпосередньо пов'язану із вчиненням злочину [15, с. 99]. Таке визначення не можна визнати точним. Воно не повною мірою враховує складний взаємозв'язок об'єктивного і суб'єктивного, рівень їх розмежування при оцінці як індивідуальної поведінки, так і ознак складу злочину [23, с. 76].

Суб'єктивна сторона складу злочину – психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння та його наслідків, що виражаються в формі умислу або необережності, мотивів і мети злочину [15, с. 115]. Таким чином, однією і тією ж формою психічного ставлення позначається і частина, і ціле – суб'єктивна сторона і вина. Це, на думку В.К. Матвійчука, призводить до стирання межі між ними [22, с. 288].

На думку деяких науковців, суб'єктивна сторона складу злочину – це психічне ставлення особи до вчиненого ним суспільно небезпечного діяння та його наслідків характеризується виною, мотивом і метою злочину [15, с. 161]. Проте і таке визначення критикується, оскільки психічне ставлення суб'єкта до діяння та наслідків являє собою вину в формі умислу або необережності, а вся суб'єктивна сторона включає в себе не лише названі, але й інші компоненти, зокрема, емоції, що проявляються в злочинній поведінці [22, с. 289].

Деякі автори зазначають, що суб'єктивна сторона складу злочину та її ознаки являють собою юридичне визначення, і що як будь-яке визначення воно не відображає повністю всього змісту предмета, що визначається, – суб'єктивною стороною самого злочину. Ознаки суб'єктивної сторони дають критерій для встановлення вини суб'єкта у вчиненому злочині. Їх обсяг і характер визначаються як ознаками умислу і необережності, так і ознаками відповідного складу злочину, передбаченого Особливою частиною Кримінального кодексу. П.С. Дагель вказує, що обсяг і зміст вини, яких потребують кожний склад злочину, можна встановити лише на підставі аналізу як суб'єктивних, так і об'єктивних ознак [24, с. 11].

Отже, розділяти об'єктивне і суб'єктивне (індивідуальне) необхідно лише по відношенню до свідомості особи, яка вчиняє злочин (об'єктивне), або

до зовнішньої сторони його діяння (суб'єктивне). Тому свідомість інших осіб, причетних до вчинення злочину, виявляється у сфері об'єктивного як того, що знаходиться за межами свідомості злочинця. Формула «психічна діяльність, безпосередньо пов'язана із вчиненням злочину» охоплює і свідомість осіб, які не є суб'єктами злочину, але задіяні в механізмі його здійснення (наприклад, потерпілих, осіб, що виконують наказ, незаконність якого очевидна), оскільки психічна діяльність цих осіб також має безпосереднє відношення до досконалого злочину.

З урахуванням способу вчинення, а також мотиву і мети всі злочини проти власності традиційно розподіляються на групи [11]:

1. Розкрадання чужого майна (грошей, цінностей). Суб'єктивна сторона злочинів зазначеної групи (викрадення, привласнення, розтрати, вимагання майна, заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службової особи своїм службовим становищем) характеризується прямим умислом і корисливою метою. Особливістю суб'єктивної сторони шахрайства є те, що шахрай усвідомлює уявну добровільність потерпілого щодо передачі йому майна чи права на нього і бажає скористатися цим для одержання чужого майна чи права на нього. Ці злочини є найбільш небезпечними, оскільки вони полягають у протиправному безоплатному вилученні чужого майна та оберненні на користь винної особи або інших осіб, що завдає шкоди власникові чи іншому володільцеві цього майна.

2. Спричинення власникові майнової шкоди. Тут суб'єктивна сторона злочинів другої групи (заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою, привласнення особою знайденого чужого майна, що випадково опинилося в неї, придбання, отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного злочинним шляхом), також характеризується прямим умислом і, як правило, корисливим мотивом. Корисливий мотив при вчиненні цих злочинів полягає у прагненні винного обернути чуже чи нічийне майно на свою користь чи іншої особи користь або отримати майнову вигоду без обернення чужого майна на свою користь. У результаті протиправного вилучення чи заволодіння чужим майном або обернення на свою користь нічийного майна винний або інші особи одержують фактичну можливість володіти, користуватися чи розпоряджатися таким майном як власним, а власник цього майна такої можливості позбавляється.

3. Некорисливі посягання на власність. Злочини, які становлять зазначену групу, з суб'єктивної сторони характеризуються умисною (умисне знищення або пошкодження майна, погроза знищення майна) або необережною (необережне знищення або пошкодження майна, порушення обов'язків щодо охорони майна) формами вини.

Висновки. Підсумовуючи та узагальнюючи досліджений матеріал, зазначимо, що юридичний конструкт злочинів проти власності виглядає наступним чином:

1) Родовим об'єктом злочинів є первинна власність (відношення конкретної людини до свого і чужого), як ключова цінність права, безпосереднім об'єктом – майно (вторинна власність – матеріалізоване відношення людини

до світу), а предметом злочину – конкретна річ, цінність якої визначається ринком.

2) Об'єктивна сторона злочину проти власності – це система передбачених кримінальним законом зовнішніх ознак, які характеризують зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння, що посягає на об'єкти кримінально-правової охорони, а також характеризують зовнішню сторону посягання особи на суспільні відносини та є предметом її суб'єктивної оцінки. Об'єктивна сторона злочинів проти власності характеризується діями - активною поведінкою. За винятком шахрайства та заподіяння майнової шкоди без ознак розкрадання, яке може бути виконано як шляхом дії, так і бездіяльності. Основна маса складів злочинів проти власності за конструкцією є матеріальними. Об'єктивна сторона злочинів проти власності складається з таких обов'язкових ознак як: а) суспільно небезпечне (злочинне) діяння; б) суспільно небезпечні (злочинні) наслідки у вигляді майнової (інколи фізичної) шкоди; в) причинно-наслідковим зв'язком між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечними наслідками. Досліджувальні злочини визнаються закінченими в момент настання суспільно небезпечних наслідків (за винятком розбою, вимагання та викрадення транспортного засобу або маломірного водного судна). Особливістю конструкції названих складів є їх характер – формальний або усічений. Для визнання їх закінченими не потрібно настання суспільно небезпечних наслідків.

3) Суб'єктом злочину проти власності слід вважати як фізичну, так і юридичну особу, яка вчинила заборонене кримінальним законодавством діяння.

4) Суб'єктивна сторона злочинів проти власності – це психічна діяльність особи, яка вчиняє злочин проти власності, що безпосередньо відноситься до ознак його складу. Суб'єктивна сторона злочинів проти власності характеризується умисною формою вини, частіше за все з прямим умислом. З прямим і непрямим умислом може бути вчинено умисне знищення чи пошкодження майна. Для багатьох складів злочинів обов'язковою є корислива мета.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Новоселов Г.П. Учение об объекте преступления: методологические аспекты. М., 2001.
2. Бочкарев С. Модернизация уголовно-правовой охраны собственности: проблемы теории и методологии / Фонд «Либеральная миссия», 2010. – С. 20.
3. Уголовное право. Особенная часть: Учебник / Отв. ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамова, Г.П. Новоселов. М., 2001. – С. 200.
4. Бочкарев С.А. Собственность как охраняемое благо уголовного права // Право и политика. – № 5. – М., 2009. – С. 952-957.
5. Бочкарев С.А. Русские мыслители об антропологическом смысле собственности // Известия РПТУ им. А.И. Герцена. Аспирантские тетради. Научный журнал. 2008. – № 28. – С. 28-39.
6. Румянцев М.А. Антропологический подход к исследованию экономики: постановка проблемы // Вестник СПбГУ. – 2007. – № 4. – С. 25-34.
7. Советское гражданское право: Учебн. / Под ред. Ю.Х. Калмыкова, В.А. Тархова. – Саратов, 1991. – С. 236.

8. *Гринберг М.С.* Уголовное право как феномен, несовместимый с бесправием и произволом // Государство и право. – 2003. – № 9. – С. 46–53.
9. *Кудрявцев В.Н., Трусов А.И.* Политическая юстиция в СССР. – М., 2000. – С. 14.
10. *Бочкарев С.А.* Русские мыслители об антропологическом смысле собственности // Известия РПТУ им. А.И. Герцена. Аспирантские тетради. – 2008. – № 26. – С. 38–49.
11. Профілактика злочинів: Підруч. / О.М. Джу́жа, В.В. Васи́левич, О. Ф. Га́да та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.М. Джу́жі. – К. : Атіка, 2011. – 720 с.
12. *Ахмедов Г.А., Миренский Б.А.* О соотношении криминологических и уголовно-правовых категорий // Личность преступника и субъект преступления. – Обществ. науки в Узбекистане. – 1975. – № 10. – С. 23–28.
13. *Владимиров В.А., Левицкий Г.А.* Субъект преступления по советскому уголовному праву. – М. : ВШ МООП РСФСР, 1964. – 59 с.
14. *Стаиш В.В., Тацкий В.Я.* Субъект преступления // Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть общая. – К. : Наукова думка, 1985. – 267 с.
15. *Таганцев Н.С.* Русское уголовное право. Часть Общая. – Тула : Автограф, 2001. – Т. 1. – 780 с.
16. *Багрий-Шахматов Л.В.* Социально-правовые проблемы уголовной ответственности и форм ее реализации. Часть вторая / Л.В. Багрий-Шахматов. – Одесса: Юрид. лит-ра, 2000. – 412 с.
17. *Кузнецова Н.Ф.* Перспективы совершенствования УК РФ / Н.Ф. Кузнецова // Государство и право на рубеже веков (материалы всероссийской конференции). Криминология, уголовное право, судебное право. – М., 2001. – С. 66–72.
18. *Михайлов О.О.* Юридична особа як суб'єкт злочину: іноземний досвід та перспективи його застосування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О.О. Михайлов. / Академія адвокатури України. – К., 2008. – 18 с.
19. *Дудоров О.* Проблема юридичної особи як суб'єкта злочину та її вирішення у проектах КК України / О. Дудоров // Вісник Академії правових наук України. – № 2. – 1999. – С. 133–141.
20. *Гавриш С.Б.* Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развитие законодательства / С.Б. Гавриш. – Х. : Основа, 1994. – 580 с.
21. *Гуторова Н.А.* Преступления в сфере хозяйственной деятельности: Раздел VII Особенной части Уголовного кодекса Украины с научно-практическим комментарием / Н.А. Гуторова. – Х. : ООО «Одиссей», 2003. – 256 с.
22. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: Монографія. – К. : Національна академія управління, 2011. – 368 с.
23. *Плотников А.И.* Объективное и субъективное в преступлении: Монография. – М. : Проспект, 2011. – 240 с.
24. *Дагель П.С., Михеев Р.В.* Установление субъективной стороны преступления. – Владивосток : Изд-во ДВГУ, 1972. – 36 с.

Дорохіна Ю.А. Юридичний аналіз злочинів проти власності

У статті розглянуто елементи злочинів проти власності, а саме: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону досліджуваної категорії злочинів.

Надано авторське бачення понятійного апарату та змісту обов'язкових складових злочинів проти власності.

Ключові слова: злочин, склад злочину, власність.

Дорохина Ю.А. Юридический анализ преступлений против собственности

В статье рассмотрены элементы преступлений против собственности, а именно: объект, объективную сторону, субъект, субъективную сторону исследуемой категории преступлений. Предоставлено авторское видение понятийного аппарата и содержания обязательных составляющих преступлений против собственности.

Ключевые слова: преступление, состав преступления, собственность.

Dorokhina Yu.A. Legal analysis of crimes against property

In the article the elements of crimes are considered against property, namely object, objective side, subject, subjective side of this category of crimes. Author vision of concept vehicle and maintenance of obligatory component crimes is given against property.

Keywords: crime, corpus delict, propert.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2014.